

HURÛFİLİK

Mektûb, Millet Ktp., Ali Emîri, FY, nr. 825; Mevlânâ, *Mesnevî*, V, 366; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, XII, 209; İbn Haldûn, *Muqaddime*, III, 1; Taşköprizâde, *Meuzûâtü'l-ulûm*, I, 130-136, 389-399; a.mlf., *eş-Şekâ'ik*, s. 120; Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Târih*, İstanbul 1279, s. 234-238; Latîfi, *Tezkire*, s. 110; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 81-83; *Meşnevî-i Penâhî* (nşr. İsmail Hikmet Ertaylan, *Hurûfî Edebiyatı Örnekleri* içinde), İstanbul 1946; Refîî, *Gencnâme-i Refîî* (nşr. İsmail Hikmet Ertaylan, a.e. içinde), İstanbul 1946; *Keşfü'z-zunûn*, I, 650-651; Hoca İshak Efendi, *Kâşifü'l-esrâr ve dâfiu'l-esrâr*, İstanbul 1291; Cl. Huart – Rıza Tefvik, *Textes hourufis avec Traduction*, Leiden 1909; E. G. Browne, *The Derivatives or Oriental Spritualisme*, London 1868, s. 228; a.mlf., *Ez Sa'dî tâ Câmî* (trc. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1339, s. 657; a.mlf., *Târih-i Edebiyyât-ı İrân* (trc. Reşid-i Yâsemî), Tahran 1357, III, 508; a.mlf., "Nüvistehâ-yi Hurûfiyyân" (trc. Atâullah Hüseyîni), *Ferheng-i İrân-zemîn*, XXVI, Tahran 1365, s. 206-245; Besim Atalay, *Bektâşîlik ve Edebiyatı*, İstanbul 1341, s. 35-36, 43; M. Ali Terbiyet, *Dânîşmendân-ı Âzerbâycân*, Tahran 1314 hş., s. 388; Rifki Melûl Meriç, *Hurûfîlik* (lisans tezi, 1936, İÜ Ed.Fak.), s. 3; J. K. Birge, *The Bektashi Order Derivatives*, London 1937, s. 60-61; Sâdik Keyâ, *Vâjenâme-i Gûrgânî*, Tahran 1330 hş., s. 9-32; a.mlf., *Nokta-yiân yâ Pâsîhâniyân*, Tahran 1330; a.mlf., "Âgâhîhâ-yi Tâze ez-Hurûfiyyân", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî*, II/2, Tahran 1960, s. 39-42; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihî*, I, 277; Seybî, *eş-Şîla*, tür.yer.; Ali Alparslan, *Cavidânâme'nin Nesîmi'ye Tesiri* (doçentlik tezi, 1967, İÜ Ed.Fak.); Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1973; a.mlf., "Bektâşîlik-Hurûfîlik", *ŞM*, V (1964), s. 15-29; Himarlu Takî, *İmâdüddîn Nesîmi ve Nehzethâ-yi Hurûfiyye*, Tebriz 1357; Hüsametîn Aksu, *Amîr Gıyâş al-Dîn Muhammed al-Astarâbâdi ve İstivâ-Nâma'si* (doktora tezi, 1981, İÜ Ed.Fak.); a.mlf., "Ali el-A'lâ", *DİA*, II, 381; a.mlf., "Câvidânâme", a.e., VII, 178; a.mlf., "Emîr Gıyâseddîn", a.e., XI, 130-131; a.mlf., "Fazlullâh-ı Hurûfî", a.e., XII, 277-279; a.mlf., "Firişteoğlu, Abdülmecid", a.e., XIII, 134-135; Yakub Ajend, *Hurûfiyye der Târih*, Tahran 1369; H. T. Norris, "The Hurufi Legacy of Fadlullah of Astarabad", *The Legacy of Mediaeval Persian Sufism* (ed. L. Lewisohn), London 1992, s. 87-97; H. Ritter, "Die Anfaenge der Hurufisekte Studien Zur Geschichte der Islamischen Frömmigkeit, II.: Die Anfaenge der Hurufisekte", *Oriens*, VIII/1 (1954), s. 1-54; M. Cevâd Şekûr, "Fitne-i Hurûfiyye der Tebrîz", *Berresihâ-yi Târihî*, XIII/4, Tahran 1357 hş., s. 133-146; Azizullah Beyât, "Hurûfiyyân", a.e., XIII/5 (1357 hş.), s. 229-242; Cemal Muhtar, "Hurûfî Türk Şairleri", *MûlifD*, IV (1986), s. 219-229; Sakî Ali Muhammed, "Hurûfiyye der Loristân", *Zemîn-i İrân Şinâsî*, Tahran 1368, s. 33-48; Ali Rıza Zekâveti Karagözlü, "Cümbüş-i Hurûfiyye der 'Aşr-ı Timûri", *Âşî-nâ*, VI/31, Tahran 1375/1996, s. 11-15, 67-74; Cl. Huart, "Hurûfîlik", *DMİ*, VII, 362; "Firişteoğlu", *İA*, IV, 652; "Hurûfîlik", a.e., V/1, s. 598-600; Alpay Günay, "Refîî", a.e., IX, 668; H. Algar, "Astarâbâdi, Fazlallah", *Elr.*, II, 841-844; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XI, 476 vd.; Ahmet Yaşar Ocak, "Bektâşîlik", *DİA*, V, 375.

HÜSAMETTİN AKSU

HURÛFÜ'L-HECÂ

(bk. ELİFBÂ).

HUSARÎ

(bk. SÂTÎ' el-HUSARÎ).

HUSARÎ, Mahmûd Halîl

(محمود خليل الحصرى)

(1917-1980)

Mısırlı kâri
ve kıraat âlimi.

17 Eylül 1917'de Garbiye vilâyetinin merkezi Tanta'ya bağlı Şubrannemle köyünde doğdu. Sekiz yaşında Kur'an hıfzını tamamladı. Daha sonra Ezher'de öğrenim gördü. Sesinin güzelliği ve Kur'an tilâveti konusundaki üstün kabiliyeti onu Kur'an ilimleri alanında çalışmaya yöneltti.

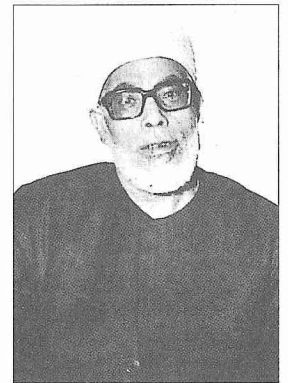
İlk resmî görevine Vezâretü'l-evkâf'a bağlı Meşihatü'l-mekârii'l-Mısıriyye'de kâri olarak başladı ve el-Mescidü'l-Ahmedî'de görevlendirildi. Bu vazifesi on yıl sürdü. 1944 yılında Kahire Radyosu'nda Kur'an okuyacak hâfızların seçiminde birinci oldu. 1955'ten itibaren kârilik görevine el-Mescidü'l-Hüseyîni'de devam etti. Bu arada mekâriü'l-Mısıriyye müfettişliği görevine tayin edildi; burada önce başkan yardımcısı, ardından başkan oldu (1961). el-Cem'iyetü'l-âmme li'l-muhâfazât ale'l-Kur'âni'l-Kerîm'in başkanı Lebîb es-Saîd tarafından ön hazırlıkları tamamlanan, Kur'ân-ı Kerîm'in meşhur on kıraatinin ikîşer râvisinin okuyuşu ile sesli kaydının yapılması çalışmalarına, Husarî'nin hemen bütün İslâm dünyasında yaygın olan Âsım b. Behdele kıraatinin Hafs rivayetini seslendirmesi ve kaydının yapılmasıyla başladı. Bu kayıt 18 Eylül 1961'den itibaren Kahire Radyosu'ndan yayımlandı (Lebîb es-Saîd, s. 90-91). Daha sonra kurulan bir Kur'an radyo istasyonu Husarî'nin bu kaydını yaklaşık on yıl yayımlamıştır. 1964'te Nâfi' kıraatinin Verş, 1968'de aynı imamın Kâlûn ve Ebû Amr b. Alâ kıraatinin Dûrî rivayetleri de Husarî tarafından okundu ve kayıtları yapıldı (Husarî, *Ahşkâmü kıra'ati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 9).

Şöhreti Mısır hudutları dışına çıkan Husarî, ölçülü ve örnek tilâvetiyle bilhassa Arap İslâm dünyasına ve Uzakdoğu'ya ön-

derlik ediyordu. 1968'de İttihâdü kurrâi'l-âlem başkanlığına seçildi. Ayrıca Mecmau'l-buhûsî'l-İslâmiyye li-şu'ni'l-Kur'an'a uzman üye olarak tayin edildi. Aynı yıl Mısır Devlet Başkanı Cemâl Abdünnâsır'dan el-Ulûm ve'l-fünûn ödülünü aldı. İslâm ülkelerinde yapılan çeşitli konferanslara davet edildi ve Kur'an okudu. Amerika ve Rusya'ya gitti; buralarda devlet başkanlarından ödüller ve nişanlar aldı. Son ödülü vefatının ardından Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübârek tarafından verildi. Birleşmiş Milletler'de, Amerikan kongresinde ve İngiltere Parlamentosu'nda Kur'an okuyan ilk kâri olan Husarî'nin gönüllere heyecan veren nağmeleri birçok kişinin müslüman olmasına vesile oldu (a.g.e., s. 9). Husarî ülkesinde birçok hayır işine de öncülük etti. Bunlar arasında Kahire'de ve diğer yerlerde Kur'an kurslarının açılması, kârielerin meselelerini halletmek için Nekâbe li-kurrâi'l-Kur'an'ı tesis etme çalışmaları gösterilebilir. Hayatının sonlarına doğru doğduğu köyde, bünyesinde Kur'an kursu olan bir cami yaptırma ve yanibaşında bir dinî ilimler enstitüsü kurma arzusunun tahakkuk ettirmeye çalışıyordu. Malının üçte birini bu kuruma ve diğer hayır hizmetlerine harcanması için vasiyet etti. Husarî 24 Kasım 1980 tarihinde vefat etti.

Bütün ömrünü Kur'an-ı Kerîm hizmetine hasreden Husarî'nin kendine has bir okuyuş tarzı vardı. Kıraatinin teganni ve tekellüften uzak ve sade oluşu, sesini iyi kullanması, mehâric-i hurûfa itina göstermesi, medlerde, gunnelerde, kalın ve ince harflerin telaffuzunda ölçü ve disiplini gözetmesi onun okuyuşunun belli başlı özellikleridir.

Eserleri. 1. *Ahşkâmü kıra'ati'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire 1389/1970). Tecvid ilminin kaideleriyle okuyuş hataları ve so-

Mahmûd
Halîl
el-Husarî

nuçları, çeşitli yönleriyle harfler, vakf ve ibtidâ gibi konularda ayrıntılı bilgi veren bir eser olup ayrıca Muhammed Talha Bilâl Menyâr'ın tahkikiyle de neşredilmiştir (Beyrut 1416/1995). 2. *el-Kırâ'âtü'l-âşr mine's-Şâtıbiyye ve'd-Dürre* (Kahire 1970). Giriş kısmında kıraat ilminin mahiyeti, okuma âdâbı, kıraat, rivayet ve tarik terimleri hakkında bilgi verilen eserde kıraat imamlarının Kur'an'ı okuyuş özellikleri ele alınmıştır. 3. *Ma'â'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Kahire 1396/1976). Kur'an'ın nüzülü, faziletleri ve okuma âdâbıyla ilgili rivayetleri ihtiva etmektedir. 4. *Ah-senü'l-eşer fi târîhi'l-kurrâ'i'l-erba'ate 'aşer* (Kahire, ts.). Eserde mütevâtir ve meşhur kıraat imamları ve râvilerinin kısa biyografileri yer almaktadır. 5. *Raḥalâtü fi'l-İslâm* (Kahire, ts.). Müellifin Hindistan, Fas, Fransa, Pakistan, Çin, Yemen, Irak, Küveyt, Ürdün, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Lübnan, Filistin, Suriye, Sudan, Suudi Arabistan, Tanzanya, Kenya, Cezayir ve Mısır seyahatleriyle ilgili olan eser *Livâ'ü'l-İslâm* dergisinde yayımlanmış makalelerinden oluşmaktadır.

Husarî'nin diğer eserleri de şunlardır: *es-Sebilü'l-müeyesser fi kırâ'ati'l-İmâm Ebî Cafer* (Kahire 1387/1967); *Fethu'l-kebîr fi aḥkâmi'l-İsti'âze ve't-tekbîr* (Kahire 1389/1969); *Nûrû'l-kulûb fi kırâ'ati'l-İmâm Ya'kûb* (Kahire 1970); *Rivâyetü Kâlûn 'an Nâfi'* (Kahire 1394/1974); *Rivâyetü'd-Dürî 'an Ebî 'Amr b. el-'Alâ el-Başrî* (Kahire 1974); *Rivâyetü Verş'ani'l-İmâm Nâfi' el-Medenî* (Kahire 1975); *Me'âlimü'l-ihtidâ ilâ ma'rifeti'l-vakf ve'l-ibtidâ'* (Kahire, ts.).

Hüsnu'l-meserre fi'l-cem' beyne's-Şâtıbiyye ve'd-Dürre ve en-Nehcü'l-cedîd fi 'ilmi't-tecvîd adlı iki eseri daha bulunan Husarî (Husarî, *Raḥalâtü fi'l-İslâm*, s. 211), M. Muhammed Hilâlî el-Ebyârî'nin *Minḥatü müli'l-bir fimâ zâde-hû Kitâbü'n-Neşr li'l-kurrâ'i'l-âşrati 'ale's-Şâtıbiyye ve'd-Dürre* (Kahire, ts., Matbaatü dâri't-te'lîf) adlı 146 beyitlik eserini de tahkik etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd Halîl el-Husarî, *Aḥkâmü kırâ'ati'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (nşr. M. Talha Bilâl Menyâr), Beyrut 1416/1995, s. 8-12; a.mlf., *Raḥalâtü fi'l-İslâm*, Kahire, ts., s. 211; Lebîb es-Said, *el-Cem'u's-savtiyyü'l-evvel li'l-Kur'ân*, Kahire 1978, s. 86-93.

 MUHAMMED MAHMÛD HALÎL EL-HUSARÎ

HUSAYN b. NÜMEYR

(الحصين بن نمير)

Ebü Abdîrahmân el-Husayn
b. Nümeyr es-Sekûnî el-Kindî
(ö. 67/686)

Emevîler'in ünlü kumandanlarından.

Hadramut'tan Suriye'ye gelip Humus'a yerleşen Kindeliler'e mensuptur. Emevîler'i destekleyen Husayn, Siffin Savaşı'nda Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanında yer aldı. 58 (678) yılında Muâviye zamanında Yezîd b. Muâviye adına, 62'de (682) Yezîd'in halifeliği döneminde Humus ordugâhı kumandanı olarak Bizans'a karşı düzenlenen seferlerde görev aldı. Muâviye'nin ölümünden (60/680) sonra Yezîd'e biat eden Husayn, şair İbn Müferriğ'in Ubeydullah b. Ziyâd tarafından hapsedilmesi olayında Yezîd'e başvurarak onun serbest bırakılmasını sağladı. Bu durum onun Yezîd'in yanındaki itibarını göstermektedir.

Husayn b. Nümeyr, Kerbelâ Vak'ası'ndan sonra Mekke'de Emevîler'e karşı başlatılan hareketin lideri olan Abdullah b. Zübeyr üzerine gönderilen Müslim b. Ukbe el-Mürri idaresindeki orduya kumanda kademesinde katıldı. Bu ordu önce, Ümeyyeyoğulları'nı Medine'den çıkaran ve İbnü'z-Zübeyr'e bağılıklarını ilân eden Medineliler üzerine yürüdü. Medineliler 27 Zilhicce 63'te (27 Ağustos 683) yapılan Harre Savaşı'nda yenildiler; bu sırada şehir yağmalandı.

Medine'de yaptığı zulümler ve çok sayıda adam öldürmesi yüzünden "müsrif" ve "mücrim" lakabıyla anılan (Mes'ûdî, III, 80) Müslim b. Ukbe'nin kumandasındaki ordu daha sonra Yezîd'in emriyle Mekke'ye doğru yola çıktı. Müslim b. Ukbe'nin yolda ölümü üzerine yerine Husayn b. Nümeyr getirildi. Emevî ordusu 26 Muharrem 64'te (24 Eylül 683) Mekke önlerine gelerek karargâh kurdu ve Mekke'yi kuşattı. Yaklaşık iki ay süren kuşatma sırasında Kâbe mançınıklarla dövülmüş, örtüleri ve tavanındaki ahşap kısımlar yanmış, bu esnada on bir kişi yanarak ölmüştü (3 Rebülevvel 64/30 Ekim 683). Mekke halkı iki ay boyunca çok sıkıntılı günler geçirdi.

Mekke'nin etrafındaki kuşatma ve çarpışmalar Yezîd'in ölüm haberi Mekke'ye ulaşınca kadar (1 Rebülahir 64/27 Kasım 683) devam etti (Ezrakî, I, 203). Abdullah b. Zübeyr, aralarında Abdullah b. Hâlid b. Esfîd'in de bulunduğu Mekke eşrafını Husayn'a gönderip Kâbe'nin yandı-

ğını haber verdi. Heyettekilerin kendisini Suriye'ye dönmeye ikna etmeleri üzerine Husayn b. Nümeyr askerlerini geri çekecek Abdullah b. Zübeyr'e bir elçi gönderdi ve onunla görüşmek istediğini bildirdi. Bazı rivayetlere göre Husayn, Abdullah b. Zübeyr'e kendisiyle birlikte Suriye'ye geldiği takdirde ona biat edeceğini söyledi; ancak bu teklifi kabul edilmedi. Bu görüşmelerden sonra Husayn b. Nümeyr Kâbe'yi tavaf etti ve 5 Rebülahir'de (1 Aralık) Mekke'den ayrılarak Suriye'ye döndü.

Muâviye b. Yezîd'in ölümünden sonra Husayn, Câbiye'deki hilâfet tartışmaları esnasında Mervân b. Hakem'i destekledi. Onun halifeliği döneminde Irak valisi olan Ubeydullah b. Ziyâd'ın yanında görev yaptı. Ubeydullah, Süleyman b. Surad liderliğindeki Tevvâbîn topluluğuna karşı takviye olarak Husayn b. Nümeyr'i 12.000 kişilik bir ordu ile gönderdi. Husayn, savaşa girmeden önce Tevvâbîn'i Emevî halifesine itaate davet etti. Süleyman b. Surad ise Hz. Hüseyin'in katili olarak kabul ettikleri Ubeydullah b. Ziyâd'ın kendilerine verilmesini, halifenin hal'ini ve idaresinin Ehl-i beyt'e teslim edilmesini istedi. Bazı rivayetlerde bu sırada Emevî tahtında Abdülmelik b. Mervân'ın bulunduğu kaydedilmekte (Belâzürî, V, 204, 210; Taberî, V, 597), bazı kaynaklarda ise (meselâ bk. Taberî, V, 598) bu savaş için Cemâziyelevvel 65 (Aralık 684) tarihi verilerek Abdülmelik'in hilâfetinden (Ramazan 65/Nisan 685) önce meydana geldiği belirtilmektedir. Anlaşma sağlanamayınca iki ordu 22 Cemâziyelevvel 65'te (4 Ocak 685) Aynülverde denilen yerde karşılaştı. Başlangıçta Emevî ordusu yenilgiye uğradıysa da daha sonra Süleyman b. Surad ile Tevvâbîn topluluğu kılıçtan geçirdi.

Husayn b. Nümeyr, Ubeydullah b. Ziyâd'ın yanında Muhtar es-Sekafî'ye karşı da savaştı. İbrâhim b. Eşter kumandasındaki Muhtâr es-Sekafî'nin ordusu ile Ubeydullah b. Ziyâd kumandasındaki Emevî ordusu Musul yakınında Hâzîr ırmağı kenarında karşı karşıya geldi. 9 Muharrem 67 (5 Ağustos 686) tarihinde meydana gelen savaşta Ubeydullah b. Ziyâd ve Husayn b. Nümeyr öldürüldü.

Husayn'ın hadis rivayetiyle ilgisi olmadığı halde bazı müellifler (İbn Asâkir, XIV, 382) onu Bilâl-i Habeşî'den hadis rivayet eden, aynı adı ve nisbeye taşıyan râvi ile karıştırmışlardır (İbn Hacer, I, 184). Ubeydullah b. Ziyâd'ın, Kûfeliler'in hac ve umre dışında Hicaz'a gitmesine ve halkın Hz. Hüseyin ile irtibat kurmasına engel olmak için dört bin kişilik bir süvari birli-